

Тематски зборник научних радова
МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 3
ИСТОРИЈА И ЕТНОЛОГИЈА

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
(Тематски зборник научних радова)

књига 3

ИСТОРИЈА И ЕТНОЛОГИЈА

Издавачи

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
e-mail institut.skp@gmail.com

Академија за националну безбедност Београд

За издаваче

Проф. др Драган Танчић, редовни професор

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Драган Танчић, редовни професор

Заменик главної и одговорної уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и њиредили

Др Далибор Велојић, виши научни сарадник

Др Јован Симијановић, научни сарадник

Научни савети њубликације

Др Весна Зарковић, виши научни сарадник

Др Гордан Бојковић, виши научни сарадник

Др Александар Павловић, виши научни сарадник

Проф. др Синиша Мишић, редовни професор

Проф. др Божидар Зарковић, редовни професор

Др Срђан Цветковић, научни саветник

Др Саша Станојевић, ванредни професор

Лектјура и коректјура

Др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-82736-05-9

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност Београд

Тематски зборник научних радова

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 3

ИСТОРИЈА И ЕТНОЛОГИЈА

Лепосавић, 2024.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9–12
Марко П. Атлагић, <i>Исфабриковани „масакр“ у Рачку 1999. године и друге лажи као један од најосредних разлога НАТО агресије на СР Југославију / Србију</i>	13
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићијевић, <i>Рецепција феномена Косовски завет у савременој српској култури и изван ње</i>	21
Јован Ј. Алексић, <i>Петстоогодишњица Косовској боја у светлу извештаја Дабро–босанског Источника</i>	37
Марија М. Ненадић Журка, <i>Косовски вилајет у шиптамји на румунском језику</i>	55
Божица З. Славковић Мирић, <i>Између синаизације и модернизације: поглед у развој пољопривреде на Косову и Метохији између два светска рата</i>	67
Далибор З. Велојић, <i>Хиџијенске прилике у вучијарском срезу и радови на побољшању снабдевања пијаћом водом 1930–1941.</i>	89
Иван М. Бецић, <i>Учешће Косова и Метохије у привреди Јужне Србије 1919–1929.</i>	101
Момир Н. Нинковић, Игор М. Ђурић, <i>Бели Руси у Метохији – Породица Чистиов у Истоку (1928–1940)</i>	117
Небојша В. Стамболија, <i>Жртве Другој светској рату са простора Аутономне Косовско-метохијске области према подацима пописа жртва раја</i>	147
Душан М. Бојковић, <i>Установљивање Аутономне Косовско-метохијске области 1945.</i>	163
Сава Д. Ђурђевић, Весна С. Зарковић, <i>Развој општинске Лейосавић у двадесетом веку и миграциона крепања синаовништва (случај Крајујевац)</i>	181

Драгољуб Г. Мандић, „Косовски њроблем су сїворили комунисїи“: <i>Борислав Пекић и косовско њиїање</i>	203
Урош Д. Микетић, <i>О Косову, на Косову, са Косова</i> – њрилої њознавању њолийичке биоїрафије <i>Пеїра Сїамболића</i>	215
Стефан Иванов Анчев, <i>Война НАТО против СРЈО</i> – прелудия к конфликту вблизи российской территории	233
Александар С. Павловић, <i>Унуїарейничка именованња код Срба</i> <i>у шарїланинској жуїи Сиринић: Пример Буїара,</i> <i>сїановника села Гоїшовуше</i>	249
Невена С. Петковић, <i>Филије: Кулїура исхране Срба и Албанаца</i> <i>на Косову и Меїохији и њен реїонални конїексїи</i>	275
Верица Р. Грбовић, <i>Кулїурне асимилације и дисимилације</i> <i>као њоследице динамике коезїисїенције Срба и Албанаца</i> <i>на њросїору Косова и Меїохије</i>	299

CONTENT

FOREWORD	9–12
Marko P. Atlagić, <i>The fabricated "massacre" in Račak in 1999 and other lies as one of the immediate causes of NATO'S aggression in FR Yugoslavia / Serbia</i>	13
Dragana J. Janjić, Goran M. Janićijević, <i>The reception of the phenomenon of the Kosovo Covenant in contemporary Serbian culture and beyond it</i>	21
Jovan J. Aleksić, <i>The 500th Anniversary of the Battle of Kosovo in the light of the report of the Dabro–Bosanski Istočnik</i>	37
Marija M. Nenadić Žurka, <i>Kosovo Vilayet in press in Romanian language</i>	55
Božica Ž. Slavković Mirić, <i>Between stagnation and modernization: A look at the development of agriculture in Kosovo and Metohija between the two world wars</i>	67
Dalibor Z. Velojić, <i>Hygienic opportunities in the Vučitrn Region and work on improving drinking water supply 1930-1941</i>	89
Ivan M. Becić, <i>The participation of Kosovo and Metohija in the economy of Southern Serbia 1919–1929</i>	101
Momir N. Ninković, Igor M. Đurić, <i>White Russians in Metohija – Chistov family in Istok (1928–1940)</i>	117
Nebojša V. Stambolija, <i>Victims of The Second World War from the area of the Autonomous Kosovo-Metohija Region according to the data of the census of war victims</i>	147
Dušan M. Bojković, <i>Establishment of the Autonomous Kosovo Metohija Region in 1945</i>	163
Sava D. Đurđević, Vesna S. Zarković, <i>Development of The Municipality of Leposavić in the twentieth century and migration movements of the population (Case of Kragujevac)</i>	181

Dragoljub G. Mandić, „Communists created a Kosovo Problem“: <i>Borislav Pekić and Kosovo Issue</i>	203
Uroš D. Miketić, <i>About Kosovo, in Kosovo, from Kosovo</i> - <i>Contribution to knowing the political biography</i> of <i>Petar Stambolić</i>	215
Stefan Ivanov Anchev, <i>NATO's war against SRYU – A prelude to</i> <i>conflict close to the territory of Russia</i>	233
Aleksandar S. Pavlović, <i>Interethnic namings among Serbs</i> <i>in Šar mountains Parish Sirinić: An example of Bulgarians,</i> <i>residents of the Village Gotovuša</i>	249
Nevena S. Petković, <i>Filije: Food culture of Serbs and Albanians</i> <i>in Kosovo and Metohija and its regional context</i>	275
Verica M. Grbović, <i>Cultural assimilations and dissimilations</i> <i>as a consequence of the dynamics of coexistence of Serbs</i> <i>and Albanians in The Area of Kosova and Metohija</i>	299

*Иван М. БЕЦИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

УЧЕШЋЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ПРИВРЕДИ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ 1919–1929.**

Апстракт: Привредна развијеност, уз ниво образовања становништва, даје јасан увид у степен развијености читавог једног друштва. У привредном погледу, османско наслеђе Јужне Србије било је сиромашно, тако да се истраживањем о променама привредних прилика и развоју привреде у првих десет година постојања Краљевине СХС/Југославије, може стећи увид у то у којој мери је дошло до напретка ове основне делатности. Са друге стране, степен привредне развијености Косова и Метохије као дела Јужне Србије, дефинише економски положај ових области у једном делу Краљевине СХС, а тиме посредно и у читавој држави. У раду је, на основу архивске грађе и релевантне литературе, описано стање у коме се налазила привреда на Косову и Метохији, чиме се стиче јасан положај овог дела државе у економском погледу.

Кључне речи: привреда, пољопривреда, индустрија, банкарство, рударство, Косово, Метохија.

Подручје Јужне Србије често се доводи у везу са облашћу која је припала Краљевини Србији после Балканских ратова и односи се, пре свега, на област у сливу Вардара, односно тзв. Вардарску Македонију. Међутим, за велики број међуратних субјеката, поготово привредника, област Јужне Србије захватала је сва она подручја која су ушла у састав Краљевине Србије, одонсно: Вардарску Македонију, Косово, Метохију и области око Новог Пазара. Попут „Нових крајева Србије“, тј. Нишког, Врањског, Пиротског и Топличког округа, припојених Кнежевини Србији 1878. године после Берлинског конгреса. Ово подручје доживело је административне промене у односу на османски период, чиме су промену доживели и услови за даље пословање.

* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0002-9527-8325, becic89@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

За *Трговачко-индустријску комору* у Скопљу, која је била надлежна да прати привредни живот у Јужној Србији дилеме није било и њени представници посматрали су као целину читав онај простор који је присаједињен Краљевини Србији миром у Букурешту 1913. године. Сувише кратак период од момента завршетка Балканских ратова до почетка Првог светског рата не даје могућност да се сагледа иоле видљив привредни преображај ове области, али првих десет година рада у оквиру Краљевине СХС даје могућност да се изведу одређени закључци и сумирају постигнути резултати.

Стање индустријске радиности у Јужној Србији треба се посматрати са најмање два гледишта: у ком се односу налазила индустрија према стању осталих привредних грана и до ког степена је индустрија Јужне Србије напредовала и да ли су постигнути резултати били задовољавајући. Као првенствено пољопривредна покрајина, она је у домену пољопривредне производње пружала широке могућности, поготово у области Косова, Метохије, Кумановског поља, Овче поља, Брегалнице и Пелагоније. Блага клима давала је услове да се на овим пространим комплексима поред житарица гаје и неке трговачке и индустријске биљке које у другим деловима Краљевине или уопште нису биле заступљене или не у тој мери колико на овом простору, а чија је вредност била неколико пута већа од церееалија. Мак за опијум, дуван, пиринач и памук спадали су у ред јужносрбијанских „специјалитета“, чија је реална вредност била много већа од производа који су гајени у другим покрајинама.

Међутим, резултати на терену нису били задовољавајући. На недовољан принос утицали су многобројни недостаци приликом обраде земље, али и извесне околности које нису биле до земљорадника. Последица је била та да је земљорадња давала врло мало прихода становништву, а што је било још поразније, приноси су били мањи од приноса у другим покрајинама и то чак и на оним парцелама на којима је земља била слабијег квалитета. Разлози томе били су: примитиван начин обраде земље, скупо посредовање у трговини опијумом, недостатак саобраћајних средстава, нерегулисаност трговачких односа са суседима и негативна дуванска политика вођена од Управе државних монопола.¹

Оно што су поменуте области области значиле за земљорадњу, Шар планина, Кораб, Бистра, Кајмакчалан, Пелистер, Даутица, Беласица, Сосгово и друге планине са богатим пашњацима значиле су за сточарство. Врсте трава биле су повољне нарочито за гајење ситне стоке, па је Јужна Србије годишње извозила око 1.500.000 брава ситне стоке.² Ситна стока давала је и знатне количине вуне, омогућавала је велику производњу квалитетног качкаваља и кајмака, огромну количину ситне коже кожарској индустрији и одређеној трговини.

1 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

2 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

До Балканских ратова, а и непосредно после, били су чувени шарски овнови и јагњад, као и козе и јарци из околине Призрена (Хас). И околина Приштине била је богата ситном стоком која се током османског периода продавала на цариградској и александријској пијаци, као и у Лариси у Грчкој. Поједини сточари – ћаје имали су стада и са по 10.000 до 15.000 грла, али су били принуђени да ангажују велики број наоружаних чувара, услед постојања великог броја банди. Сточарство је као привредна грана било у опадању после Великог рата јер су готово сви зимски пашњаци припали Грчкој, а где је преко зиме била склањана сва стока северно од Велеса. Сточари су са својим стадима зимовали јужно од Ђевђелије и Солуна, јер је тај простор био необрађен и служио је за испашу. До Великог рата, Србија је са Грчком имала какав такав уговор о зимским испашама, али после рата, услед ограничења грчке владе о броју грла која су могла да се спроведу на испашу (свега до 10.000 грла), сточарство у Јужној Србији драстично је смањено.

Проблеме сточарима поново су представљале наоружане банде које су 1921. године нападе и само село Галичник и потпуно га опљачкале. Безбедност у овим крајевима осигурана је тек 1924. године и тек од тог тренутка сточарство је поново узело маха, а тиме су оживели и производња качкаваља, белог сира и кајмака. Поједине ћаје имале су крајем двадесетих година XX века и до 5.000 грла. Осим тога, сточари су купили земљу јужно од Велеса од муслимана који су се иселили и тако дошли до прилично велике зимске испаше.³

Једна од позитивних последица престанка зимске „Солунске кампање“ био је знатно већи проценат употребе стајског ђубрива, поготово због тога што се вештачко ђубриво готово није ни употребљавало. Како су сточари били принуђени да са стоком зимују по домаћим долинама и котлинама, иза њих остајала је велика количина стајског ђубрива које је земљорадник корисно употребљавао.

Коришћење вештачког ђубрива у Краљевини СХС било је незнатно. То је нарочито важило за суперфосфате, чилску шалитру и бакарну галицу. Од суперфосфата, у 1928. години потрошено је свега 64.500 тона, док је утрошак у Француској износио 2.173.466, а у Италији 1.444.768 тона (*Зборник Јуџославије, њених бановина, радова, срезова и оштинина* 1931: 93). Уколико је земљорадник уопште и ђубрио земљу, он је то чинио сопственим стајским ђубривом или сакупљањем стајског ђубрива након испаша крда сточара. Радио је послове сопственом снагом, засејавао поља својим сопственим неселекционисаним семеном, а наводњавање парцела готово да није ни вршио. Мелиоративни радови били су неопходни нарочито на Југу, као и радови око исушивања бара и ритова и пошумљавања голети.

Константни проблеми у сточарству тицали су се присутних раса и здравственог стања сточног фонда, као и начином на који се стока чувала.

3 АЈ, 74–51–71, Извештај Народне банке Краљевине Југославије, филијале у Скопљу о економско-привредним приликама у Јужној Србији за 1930. годину.

Питање закупа испаша, ветеринарске службе и укрштања раса били су неповољни моменти који нису решавани у интересу народног газдинства нити у смислу самих сточара јер се од позваних државних фактора није придавала потребна пажња.

Трећа по важности привредна грана у Јужној Србији била је трговина. На Југу готово да није постојало занатство осим оног које је представљало допуну привредном животу. Оно није било производно већ допунско, будући да занатлија није производио нову већ је поправљао и крпио стару робу. Производе које је некада производио јужносрбијански занатлија, после Великог рата заменили су индустријски производ из других покрајина и из иностранства. Занате је донекле прегазило ново време, тако да су се они тек прилагођавали новим привредним условима. Осим тога, занатлије су користиле старе и примитивне алате тако да зарада није била довољна ни за прехрањивање породице.

Јужносрбијанска индустрија била је на помолу и ограничена на тек неколико артикала, тако да су се све потрештине набављале или из индустријски јачих покрајина или из иностранства. У суштини, број артикала који се извозио из ове области био је назнатан. Од пољопривредних производа извожене су цереалије, нешто воћа, опијум, а од сточарских: жива стока, качкаваљ, кајмак и ситна кожа. Од индустријских производа није се извозило ништа, док је број увезених производа био огроман. Зато је број трговачких радњи био велик, али мали број њих спадао је у ред извозне трговине.⁴

Табела 1. Верска припадност власника сеоских дућана у Јужној Србији крајем 1928. године⁵

Област	Број домова	Број становника	Број сеоских дућана			Укупно
			Православни	Муслимани	Јевреји	
Битољска	64.213	377.927	545	104	-	649
Брегалничка	21.097	114.808	99	34	-	133
Врањска	24.481	158.079	201	102	-	303
Беранска	18.424	127.257	107	53	-	160
Косовска	32.196	202.107	227	168	-	395
Рашка	23.090	144.613	48	50	-	108
Скопска	55.507	477.641	338	203	1	542
Ужичка	20.550	122.113	45	35	-	80

Области које су највећим делом припадале подручју Косова и Метохије биле су: Врањска, Беранска и Косовска.⁶ У овим областима пословало је

4 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

5 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

6 Сагледани су само они делови поменутих области који су припадали Јужној Србији.

858 од укупно 2.370 дућана, што је чинило 36,20%. Укупан број становника у овим областима био је У свим областима било је више православних власника дућана од муслиманских, и тај број износио је 535 према 323, односно, православни власници чинили су 62,35% од укупног броја власника.

Табела 2. Верска припадност власника трговачких радњи у Јужној Србији крајем 1928. године⁷

Седишта срезова	Број домова	Број становника	Број трговачких радњи			Укупно
			Православни	Муслимани	Јевреји	
Битољ	24.025	114.001	2.145	401	133	2.679
Кочани	5.459	25.875	678	72	55	805
Ѓњилане	2.755	15.169	216	106	-	322
Пећ	6.408	34.815	257	357	-	614
Приштина	8.530	43.016	426	449	25	900
Нови Пазар	6.082	25.974	227	498	30	755
Скопље	20.266	136.625	1.801	779	205	2.785
Пљевља	3.451	15.734	365	321	-	686

У срезovima Ѓњилане, Пећ и Приштина пословало је 1.836 трговачких радњи, од укупно 9.546 на подручју Јужне Србије, што је чинило 19,23% и овај проценат био је далеко нижи од процента са којим су сеоске дућанције учествовале у укупној трговини у овој области. Број православних власника износио је 899, а муслиманских 912, с тим да је само у Ѓњиланском крају број православних власника био већи. Трговци Јевреји имали су своје радње само у Приштини.

Трговачко-индустријска комора у Скопљу није била задовољна постигнутим резултатима, без обзира на „талентован трговачки кадар“. Као разлоге свог незадовољства наводила је нерегулисане трговачке односе са суседима, лоше саобраћајне прилике, нерационалну комуналну и обласну политику, али и неспретну и неактивну југословенску спољнотрговинску службу. Као два позитивна момента истакла је: похвалну акцију на кредитирању опијумске трговине коју је током 1928. године повела *Народна банка* и ратификацију трговинског уговора са Грчком. Међутим, и ове моменте *Комора* није у потпуности позитивно оценила јер се мера *Народне банке* спроводила под веома тешким условима за кориснике, а уговор са Грчком био је веома еластичан, па су се по ступању на снагу јавиле многобројне празнине у виду нових сметњи извозу, што је највише погађало управо подручје Јужне Србије. Овим уговором Грчка је онемогућила извоз пшенице и брашна за све своје покрајине што меродавни са југословенске стране нису обезбедили.⁸

7 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

8 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

Ни после десет година од завршетка рата извозна трговина у Јужној Србији није ушла у нормалан колосек какав је био пре рата, а спора нормализација била је последица извозних царина, тарифских трговинских уговора, донекле скупог подвоза на железницама итд. У два маха биле су смањене извозне царине, а Грчка је као тржиште заузимала видно место за извоз јужносрбијанске робе која је и износила око 600 милиона динара. Од извозних производа то су махом били артикли широке потрошње: жива стока, сточни производи, жито и поврће, дрво и дрвна грађа, све саме намирнице и сировине. Индустијски производи били су веома мало заступљени и то махом као полуфабрикати: израђевине од дрвета, цемент, цреп, карбид, посуђе од лима.⁹

Иако се занатство налазило у тешком стању, оно је ипак представљало снажнију привредну грану од индустрије јер је учествовало са осетно вишим процентом у националном бруто доходу и запошљавало је знатно више радника од индустрије овог подручја, чак и уколико би се као индустријска рачунала и она предузећа која према постојећим законским прописима, с обзиром на њихов капацитет, техничку опремљеност и ангажовану радну снагу не би требало убрајати у ову грану привреде. Индустрија је била последња по значају привредна грана у Јужној Србији, чак и када би јој се прикључило рударство.

Индустрија је иначе мало значила у читавој Краљевини СХС јер је учествовала са свега 9,6% у формирању националног дохотка, за разлику од пољопривреде, која је у условима аграрног друштва давала око 3/5 (58,1%) националног дохотка (Petranović 1988: 69).

Табела 3. Принос најважнијих пољопривредних култура 1928. и 1929. године у Јужној Србији¹⁰

година	1927.			1928.		
	вагона	цена	укупно	вагона	цена	укупно
пшеница	15.496	340	271.904.000	18.842	255	472.821.000
овас	2.359	200	47.180.000	2.337	200	46.740.000
јечам	8.331	210	174.951.000	7.628	220	167.816.000
раж	1.500	220	33.000.000	1.200	210	25.200.000
кукуруз	600	230	13.800.000	600	250	15.000.000
мак	614	900	55.000.000	620	600	37.200.000
пасуљ	550	220	12.000.000	460	800	36.800.000
пиринач	279	650	18.135.000	397	550	25.805.000
опијум	4,5	90.000	40.500.000	18	66.000	118.800.000
памук	8	3.500	2.800.000	9	3.500	3.150.000
укупно	29.741,5		669.279.000	31.811		949.332.000

9 Извештај Народне банке Краљевине Југославије, филијале у Скопљу о економско-привредним приликама у Јужној Србији за 1930. годину.

10 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

Иако се за жетву 1928. године није могло рећи да је у потпуности била добра, била је једна од најбољих у протеклих десет година, док је принос неких култура, посебно мака, био максималан. Дobar жетвени принос имао је позитивне последице на извозну трговину, као и пословање извесних грана индустрије.

Табела 4. Статистички подаци о сточном фонду 1925. године у Јужној Србији¹¹

врста стоке	
овце за приплод	1.014.882
козе за приплод	426.559
говеда за приплод	455.607
од тога крава музара за приплод	194.514
коња за приплод	527.267
мазги и магараца за приплод	62.261

Мада су у табели приказани званични подаци, *Трговачко-индустријска комора* у Скопљу сумњала је у њихову исправност јер су извозници стоке тврдили њиховим агентима на терену да је у 1928. години извезено око милион и по комада само ситне стоке, што би значило да горњи подаци нису ни приближно били тачни, односно да је стање сточног фонда било много веће, а тиме и повољније. Како су приходи земљорадника и сточара у 1928. години били обимнији од претходних година, дошло је до повећане продаје индустријских и колонијалних артикала, којим се бавила локална увозна трговина.¹²

У овој покрајини руда је експлоатисана и извожена у великим количинама. *Комора* је сматрала да се индустрија могла развити не само до те мере да покрива потребе покрајинског становништва, већ и да је могла да произведе знатне вишкове који би се извозили како у друге покрајине, тако и у иностранство. Чланови *Коморе* сматрали су да суседне земље немају ни приближно толиког потенцијала да развију индустрију као Јужна Србија, а близина тржишта омогућавала је конкурентност сличним производима из трећих земаља.¹³

11 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

12 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

13 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

Табела 5. Индустриска предузећа у Јужној Србији крајем 1928. године¹⁴

грana индустрije	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	Укупно
млинарска индустрija	13	2	2	4	3	2	2	3	3	2	-	36
фабрике сапуна, свећа и хемијских производа	1	-	-	1	-	-	2	1	2	-	-	7
циглане	2	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	5
текстилна индустрija	2	-	-	-	1	-	-	1	-	2	2	8
штампарије, фабрике кеса и картона	1	2	-	-	-	-	-	1	2	-	-	6
рударство	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	12 ¹⁵
пиваре и фабрике леда	1	-	-	-	1	1	1	-	-	1	2	7
метална индустрija	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	3
електричне централe	1	-	-	-	1	-	1	-	-	2	2	7
стругаре и фабрике намештаја	-	-	2	-	1	-	-	-	-	2	-	5
разна предузећа	1	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1	5
фабрике уља и танина	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3
Укупно	24	5	4	8	7	4	8	9	7	9	9	104

Према броју предузећа у односу на полазну годину резултати би се могли сматрати позитивним, али је капацитет предузећа био невелик, с обзиром на повољне услове за развој индустрије. Међу рударским предузећима највећи број били су рудници хрома: *Браћа Алајини*; *Алајини лимитид* и *Љубојен А. Д.*, затим рудник лигнита *Косово А. Д.* и каменолом базалта у *Младом Најоричану*. Највећи млинови били су: *Аујомајски млин „Балкан“* у Скопљу,¹⁶

14 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустриске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

15 За десет предузећа није позната година оснивања.

16 Млин је 1921. године подигла *Лесковачка централна банка* у партнерству са предузећем *Браћа А. Тасић* из Скопља. Капацитет млина био је осам вагона дневно (Бецић 2002: 135).

Млин Живка Стојиљковића у Куманову,¹⁷ Млин Српске њрловачке банке у Скопљу,¹⁸ Млин Јусуфа Мурине, млин Косово, Аушомайски млин Алексе Зафировића у Велесу и Млин Шукрије Рамадановића у Приштини капацитета прераде два и по вагона дневно (Гавриловић 1933: 92).¹⁹

Највећа електрична централа налазила се у Тетову, док су остале биле од секундарног значаја.²⁰ Међу осталим предузећима видна места заузимали су: стругара *Треска А. Д.*, *Парна њивара А. Д.*, фабрика сачева, потковица, лопата, бодљикаве жице и децималних вара Тодора Папатеодосија, фабрика сапуна Тасе Стајића, фабрика макарона Милана Илића, фабрика кожа Вељка Вучидолца и фабрика ликера и осталих алкохолних пића *Лоза Поп Антовића и Д. Јанчуловића* у Скопљу; фабрика сапуна *Фараџи, Пардо и Комп. у Битољу*; фабрика уља *Ђоше Органџијевића* и *Велешкој шарлајанџијској групи* у Велесу и стругара *Звечан А. Д.* у Косовској Митровици (*Adresar Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* 1928: 700).²¹

Остала предузећа била су осетно мања и нису испуњавала услове који би их у пуном смислу могли окарактерисати као индустријска. Подигнута предузећа рађена су промишљено од стране привредника јер се радило управо о оним индустријским гранама које су имале све услове за свој опстанак и које су биле најпотребније економском животу ове области. Отварањем радних места дошло је и до пада стопе криминала јер су се многи у немогућности да зараде новац одавали пљачки и доношењем штете како сточарима тако и трговачким путницима.

У 1928. години било је доста активности у рудницима хрома који су повећали свој капацитет подизањем жичаних корпи, пралишта и других инсталација. Међутим, *Комора* је оштро реаговала на политику Генералне дирекције државних железница оценивши је „нерационалном“. Руднике је повезивала пруга уског колосека Скопље – Тетово, колосеком од 24 км који је омогућавао транспорт руде до Скопља. Дирекција је ову пругу третирао као индустријски колосек и од власника рудника тражила 240.000 динара на име годишњег закупа, искључујући ову пругу из тарифних повластица, које су иначе важиле за дотични артикал. Сматрање пруге ове дужине за индустријски колосек био је јединствени случај, док је заинтересованост локалног становништва била у правцу да се ова пруга преда јавном саобраћају, али ништа од жељеног није дало резултате. У 1928. години остворен је рудник антимона

17 Индустијалац Живко Стојиљковић подигао је 1925. године млин у Куманову капацитета прераде пет вагона дневно, који је пуштен у рад наредне године, а уз који је подигнута и електрична централа (Беџић и Антић 2023: 121).

18 Највећи број акција ове банке био је у поседу лесковачке породице Јанковић, чији је представник Љуба Јанковић управљао овом банком (Трајковић 1967: 168).

19 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустијске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

20 Централу су 1926. године подигле *Лесковачка централна банка* и *Скопљанска извозна банка* (Беџић 2002: 136).

21 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустијске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

на релацији Скопље – Куманово, што је наговестило почетак експлоатације кварцног песка одличног квалитета, у селу Доње Соље код Скопља.²²

Комора је видела велику шансу за даљи развој млинарске индустрије пошто су Грчка и Албанија биле пасивне у погледу приноса пшенице. У 1928. години подигнут је млин у Велесу и млин Алексе Зафировића на Овчем пољу. Уљарска индустрија бавила се искључиво прерадом маковог семена и сусама, чији је принос годишње износио преко 600 вагона. Највише се трошило шарлаган уље од маковог семена, а две модерне фабрике за прераду уља у Велесу прошириле су 1928. године своје капацитете, а *Комора* је сматрала да су по квалитету могле да парирају и француским уљима.²³

Развијала се и сапунарска индустрија, али осим лоја није било осталих сировина на лицу места. Морало се водити рачуна и о саставу сапуна, јер је целокупни муслимански живаљ из верских разлога трошио само оне сапуне за које је знао да су израђени од биљног уља и овчјег лоја. На руку овој индустрији ишао је и велики конзервативизам становништва које је трошило сапуне њима већ познатих и доказаних марки. Такав менталитет потрошача довео је до правог пословног рата између две скопске сапунаре током читаве 1928. године око присвајања једне марке сапуна.²⁴

Поред седам електричних централа подигнуте су још три, у Велесу,²⁵ Приштини²⁶ и Вучитрну²⁷. Напредак на пољу електрификације није значио само усвајање модерног начина живота и побољшање основних услова већ је био и развојна шанса за напредак индустрије.

Прва парна пивара на простору Јужне Србије основана је Чешким капиталом. Јечам на овом подручју био је доброг квалитета, а жарки југ погодан за трошење пива. Парна пивара у Прилепу основана је 1926. године и напредовала је сваке године иако је трпела јаку конкуренцију скопске пиваре која је финансијски била далеко јача. Цигларска индустрија јаче се развила једино око Скопља и то из разлога што је било очекивано да се Скопље, као административни центар покрајине, гради из дана у дан, тако да је потрошња керамичких производа у Скопљу била огромна. Иако су циглане радиле веома успешно, није било улагања у нову технологију јер су привредници сматрали да ће потребе за великом производњом

22 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

23 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

24 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

25 И ова централа била је у власништву Живка Стојиљковића. Пуштена је у рад септембра 1929. године, а проширена 1932. године (*Лесковачки гласник* 21. 9. 1929: 3; *Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine* 1933: 152).

26 Централа је била у власништву Радмила Ж. Стојиљковића (*Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine* 1933: 110).

27 Централу су подигли Жарковић и Брушија из Косовске Митровице, а стављена је у пуни погон 1931. године (*Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine* 1933: 162).

бити исцрпене, тако да се радило и даље на најпримитивнији начин. Успешно је радила и фабрика макарона у Скопљу јер је користила тврду кумановску пшеницу која је била одлична за све врсте тестенина.²⁸

Мада су по броју текстилна предузећа чинила велики удео у броју фабрика, по свом капацитету спадала су у други ред индустријских постројења. Старија предузећа (фабрике гајтана) радила су за мали број корисника, који се сваког дана смањивао услед изласка из моде, док су нова предузећа била тек у повоју, са недовољним капиталом и малим производним капацитетима, а којима су конкурисала већ реномирана и велика предузећа из других делова Краљевине. Вунена и памучна пређа увожене су са стране иако је било довољно домаће из Јужне Србије, али су и у таквим условима пословале са добитком. Због климе на овом подручју успешно су радиле и фабрике леда, а 1928. године основана је још једна у Скопљу.²⁹

Недовољно потребан развој индустрије у овој покрајини био је последица тога што је индустрија грана економске активности у коју су се привредници најтеже упуштали због: потребног великог инвестиционог капитала за подизање индустријског предузећа, па су се појединци удруживали, што је увек наилазило на тешкоће; што је успех предузећа зависио и од момената који се нису могли предвидети, попут промена укуса и потреба потрошача, промена у заштитним царинама и висини железничких тарифа на које се рачунало, оснивања нових, технолошки боље опремљенијих предузећа исте врсте, која су могла да преузму сву потрошачку клијентелу, па су раније основана предузећа морала да прибегну ликвидацији, што је доводило до огромних губитака инвестиционог капитала, јер су се постојеће инсталације продавале у бесцење, чега није било у осталим привредним гранама; што је готово сваком предузећу био потребан огроман обртни капитал, не само за набавку сировина, него и за кредитирање трговачке клијентеле, која при неповољним пословним приликама, нередовно плаћа и тиме доводи индустријско предузеће у проблем.

Услед наведених разлога *Трговачко-индустријска комора* у Скопљу критиковала је дотадашњи однос државе према индустријској политици наводећи да све државе које су имале услове за индустријализацију настојале су да разним мерама помогну развој бар националне индустрије, јер без бар неких повластица које је држава била у могућности да пружи својој индустрији није се могло очекивати да се привредник одлучи за ову ризичну и компликовану грану привредног делања, нарочито у конкуренцији индустријски развијених земаља, чак и када је било немогуће до крајњих граница извршити заштиту домаће индустрије царинско-политичким мерама.³⁰

28 AJ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

29 AJ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

30 AJ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

То је поготово било битно за територију Јужне Србије која је индустријски била инфериорна у односу на друге покрајине. *Комора* је наводила пример да се и индустрија предратне Србије развијала под благодетним утицајем Закона о потпомагању индустријске радиности из 1893. и 1898. године и високих заштитних царина. Сличних повластица било је и у бившим покрајинама Аустро-Угарске. Сличан закон донет је у јулу 1928. године у Бугарској, а имала га је и Грчка.³¹

Све у свему, *Комора* је сматрала да није било реално очекивати велики индустријски полет Јужне Србије, без обзира на повољне услове на то. *Комора* у Скопљу у више наврата истицала је бар привремену потребу да се индустрији ове области дају извесне повластице. На збору *Централне индустријских комора* у Скопљу био је и усвојен, што је било и очекивано, јер би агилни привредници из свих области Краљевине могли развити индустријску активност у великим размерама, како у своју тако и у корист општедржавне привреде. Међутим, до краја 1928. године такав закон не само да није донесен, већ није био ни разматран у Министарству трговине и индустрије.³²

Комора је истицала да без извесних повластица у погледу државних и самоуправних пореза и приреза, железничких тарифа, експропријације земљишта за потребе индустрије и сл, индустрија Јужне Србије није могла стати на здраве ноге. Набавка сировина захтевала је огромна улагања, као и кредитирање потрошача, тако да је кредитно питање највише интересовало домаћу индустрију. На овом подручју индустријска предузећа налазила су се тек у фази развијања и на ниском степену техничке опремљености. Кредитирање је било додатно важно јер је јужносрбијанац до крајности био штедљив и склон тезаурацији новца, тако да се опијум и у 1928. години куповао од сељака стриктно за злато. Уместо у новчаним заводима, јужносрбијанци су држали новац уза се, или су га скривали по подрумима, док је привреда оскудевала у новчаним средствима.

Већина јужносрбијанских предузећа била су невелика и технички слабо опремљена, па су стога била мале финансијске вредности. *Комора* је увек била против минималне квоте облигационог зајма од десет милиона динара, јер је сматрала да је стварање *ad hoc* група, како је то било предвиђено ранијим нацртима Правилника, било неизводљиво. Предлог нацрта Уредбе о издавању индустријских обвезница није водио рачуна о предлозима *Коморе* и о индустрији Јужне Србије. Наиме, издавање обвезница имала су само акционарска друштва и то она чији је основни капитал био најмање десет милиона динара. Предузећа у овој области била су углавном неакционарска, а располагала су потребним капиталом, док остала акционарска друштва

31 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

32 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

нису имала толико уплаћеног капитала. Предлог нацрта није водио рачуна о 80% индустрије уопштено, а у потпуности о овој области.³³

Фискално оптерећење индустрије било је велико, и државним и самоуправним порезима и прирезима. *Комора* је тражила растерећење и наглашавала да привреда неће моћи да поднесе нова оптерећења. Тражила је укидање пореза на пословни промет што пре јер је оптерећивао и оне који су пословање завршавали са малом зарадом, али и са великим дефицитом. Тражила је и забрану увођења било каквих обласних такси.

Неповољни услови за развој индустрије у Јужној Србији били су један од показатеља њене неразвијености. Крајем 1928. године број индустријских предузећа у Краљевини СХС износио је 3.038 са 276.613 радних места и погонском снагом од 782.373 КС. У структури индустрије прво место заузимала је прехранбена индустрија са 810 предузећа, затим погонско-електричне централе (465), индустрија дрвета са 452 индустријска предузећа. На подручју Загеба налазило се 762 предузећа, Београда 676, Осиека 584, Сарајева 478, Новог Сада 468, Љубљане 431, Великог Бечкерекa 283, Сплита 264, Скопља 80, Дубровника 5 (Petranović 1988: 68).

Од градова из Јужне Србије једино је Скопље имало значајан број индустријских предузећа, док се у свим осталим местима налазило свега 24 фирми. Међу значајнијим индустријским предузећима са подручја Косова и Метохије *Трговачко-индустријска комора* у Скопљу издвојила је свега четири: рудник лигнита *Косово А. Д.*, млин *Косово*, *Млин Шукрије Рамановића* у Приштини и стругару *Звечан А. Д.* у Косовској Митровици. Хидроцентрала у Приштини класификована је као секундарна, док су сви остали млинови сврстани у невелика индустријска предузећа, међу којима и млин *Пећке трговачко-индустријске банке* јер је капацитет прераде био као и код највећег броја других млинова, односно, свега пола вагона дневно (Бецић 2014: 212). Овај млин реновиран је током 1928. године и његов капацитет прераде повећан је на вагон дневно (Гавриловић 1931: 61). Већи млинови за прераду били су још само млин *Жарковић и Дабовић* у Косовској Митровици, *А. Појагић и синови* у селу Ракошу и млин *Алексе Ђамиловића* у Вучитрну (Гавриловић 1933: 93).

Међу пољопривредним културама доминирале су цереалије, а највише је сађена пшеница. Доминантан тип пшенице био тип „косовска“, врста која је припадала пшеници осатка и чији је принос био осам до десет метричких центи по хектару. Одмах после завршетка Првог светског рата примећена је дегенерација домаћих врста пшенице тако да су стручњаци настојали да се изврши селекција домаћих семена или добаве нове врсте. Осим што су земљорадници доносили на тржиште недовољно очишћену пшеницу, трговци, посебно са Косова, додатно су кварили квалитет убацивајући у њу раж, јечам и кукољ. Из тих разлога, Грчка је завела анализу пшенице

33 АЈ, 74–51–71, Реферат Трговачко-индустријске коморе у Скопљу достављен министру Двора 25. јануара 1929.

приликом увоза (Гавриловић 1933: 12–13). Најквалитетнија пшеница сађена је на Косовом пољу, на подручју Метохије и Полога (Вукичевић 1937: 539).

Производња пасуља бележила је добре резултате и по произведеној количини ђаковачки пасуљ био је одмах иза тетовског и одлично је успевао по целој Метохији. По квалитету био је раван тетовском, али у трговини није био тражен као „тетовац“ јер су произвођачи често мешали крупан и ситан пасуљ. Трећа врста трговачког пасуља био је косовски, који се сејао у проредима кукуруза (Гавриловић 1933: 30).

У Срезу качаничком били су најбољи приноси ораха у целој Јужној Србији и износили су 46 метричких центи по хектару. У околини Пећи и Ђаковице било је преко 200.000 дрвета кестена, али се он није гајио толико због плода већ ради дрвета, тако да је воћарски део овог гајења био занемарен. Зато је просечан принос био тек 10 метричких центи по хектару, а плодови су били ситни и лошег квалитета (Гавриловић 1933: 36–37).

Од индустријског биља гајио се дуван, али он на подручју Косова и Метохије није био високог квалитета. Цео Изморник (део котлине Јужне Мораве између Гњилана и Кончуљске клисуре) бавио се током зиме израдом ужарије од конопље која се производила у том крају, па се она после пласирала по целом Косову и Метохији где је успешно конкурисала индустријски произведеној ужарији (Гавриловић 1933: 19; 29).

Овчарство је највише било заступљено на падинама Шаре, док је свињарство у већем обиму било заступљено у Изморнику, пошто је већински био насељен српским живљем. Рибарством се значајније бавило становништво уз обале Дрима, а та врста рибарења углавном се могла убројити у језерски риболов. Пољопривредна станица у Приштини имала је за циљ да ради на унапређивању пољопривредне производње на Косову. Највећи успех био јој је популарисање културе сточног-пићног биља, која је била прилично одомаћена код насељеника на Косову, тако да се примитивно сточарство лагано замењивало шталском негом и товљењем племенитих раса говеда и коња. Напредак извесних насеља на Косову могао се приписати свестраној акцији ове установе (Гавриловић 1933: 40; 84).

Почеци банкарства на подручју Косова и Метохије датирају с почетка XX века и појавило се у облику црквених фондова, са финансијском помоћи српске владе. Први фонд основан је у Призрену 1901. године, под називом *Фонд цркве Светиој Ђорђа*, а у наредних неколико година са радом су почели: *Фонд цркве Светиој оца Николаја*, основан 1905. у Приштини, *Фонд Светије Бојомайере чудесне иконе њећске*, основан 1907. у Пећи, и *Фонд цркве Светиој цара Уроша*, у Урошевцу 1909. године (Бецић 2013а: 849). У првој деценији XX века основан је и *Фонд цркве Светиој Саве* у Косовској Митровици, али је архива ове установе потпуно уништена па су детаљи о његовом пословању непознати (Самарџић, Ђирковић и др. 1989: 243).

До краја треће деценије XX века пословало је шеснаест новчаних завода са 23,5 милиона динара уплаћеног капитала. Сама количина основног капитала са којом су косовско-метохијске банке располагале био је недовољан

за озбиљније улагање у привреду јер су, примера ради, банке у Лесковцу и Скопљу располагале са 37 милиона динара главнице (Бецић 2018: 406–409). Уз то, *Трговачка банка „Ибар“* пренела је своје пословање 1928. године у Скопље, чиме је укупан капитал банака на Косову и Метохији смањен за три милиона динара (Бецић 2016: 76).

На недовољно заступљен капитал за финансирање привреде у великој мери утицала је одлука седам банака са Косова и Метохије (*Призренска, Пећка, Приштинска, Урошевачка, Вучијирнска, Гњиланска привредна и Јужно-српска банка* из Косовске Митровице) да у Скопљу 1923. године оснују Банку „Стара Србија“, са почетним капиталом од пет милиона динара (Бецић 2014а: 411–420). Јасно је да су акционари поменутих банака препознали могућност веће зараде у политичком и привредном средишту Јужне Србије и стога пословали у Скопљу.

Укупно посматрајући, привреда Јужне Србије није била на нивоу на којем је могла да се налази, чему су узроци били у наслеђеним полазним тачкама, менталитету становништва, немару релевантних државних привредних субјеката. Њен помак за првих десет година у Краљевини СХС био је очит, али разлика у односу на развијене области у Краљевини СХС не само да није смањена, већ је и повећана.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Архив Југославије, фонд Двора.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Adresar Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1928.

Зборник Југославије, њених бановина, њагова, срезова и оштина, Београд 1931.

Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine 1933.

ШТАМПА

Лесковачки гласник, Лесковац 1929.

ЛИТЕРАТУРА

Бецић 2002: Иван М. Бецић. „Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“, *Историја 20. века*, 1, 133–143.

Бецић 2014: Иван М. Бецић. „Пећка трговачко-индустријска банка“, *Баштина*, 36, 201–221.

Бецић 2014а: Иван М. Бецић. „Банка „Стара Србија“, *Зборник радова Филозофског факултета*, 1, 409–427.

Бецић 2016: Иван М. Бецић. „Трговачка банка „Ибар“, *Баштина*, 40, 65–82.

- Бецић 2018: Иван М. Бецић. „Положај новчаних завода са Косова и Метохије у Банкарском систему Краљевине Југославије“, у: *Хронолош Косова и Метохије у науци и уметности*, (уредници: Драган Танчић, Јасмина Ахметагић, Далибор Елезовић), Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 401–416.
- Бецић и Антић 2023: Иван М. Бецић и Дејан Д. Антић, *Нишки новчани заводи и банкарство 1885–1947*, Лесковац: Народни музеј Лесковац – Филозофски факултет у Нишу.
- Вукчевић 1937: Јанко Вукчевић. „Привреда Јужне Србије“, у: *Споменица двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, (уредник: Алекса Јовановић), Скопље: Јужна Србија, 523–531.
- Гавриловић 1931: Мил Р. Гавриловић. *Развитак банкарства и привреде у Јужној Србији*, Скопље: Крајничанац.
- Гавриловић 1933: Мил Р. Гавриловић. *Привреда Јужне Србије*, Скопље: „Немања“ – Задужбинска штампарија Вардарске бановине.
- Самарџић, Ђирковић и др 1989: Самарџић Радован, Сима М. Ђирковић и др. *Косово и Метохија у српској историји*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Трајковић 1967: Драгољуб Трајковић. „О почецима лесковачке текстилне индустрије“. *Лесковачки зборник*, год. VII, књ. VII, 157-169

Ivan M. BEČIĆ

THE PARTICIPATION OF KOSOVO AND METOHİJA IN THE ECONOMY OF SOUTHERN SERBIA 1919–1929

Summary

The initial economic foundations of South Serbia were very modest compared to pre-Cuman Serbia, and even more so far the northwestern areas of the Kingdom of SHS. In relation to the eastern part of this area, Kosovo and Metohija were even more backward and during the ten years after the Great War there were only a few large industrial enterprises in their area.

Except for the coal mines Kosovo A. D, all other enterprises were modest in size, and more than 95% of population was engaged in agriculture and animal husbandry. Wheat was the dominant crop which was of excellent quality in several locations, but exports from this area were reduced by various machinations of traders. Among the vegetable crops, beans bounced back, while walnuts in Kačanik County were of excellent quality.

Banking was at a modest level and could not significantly influence the economic development of Kosovo and Metohia. Kosovo-metohia banks performed a significant part of their business in Skopje, which as the administrative center of the entire area was gaining importance every day.

Although the number of companies increased more than four times in industrial terms, that growth was insufficient for South Serbia, and thus Kosovo and Metohija, to experience an economic transformation.

Keywords: economy, agriculture, industry, banking, mining, Kosovo, Metohija.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(497.115) (082)
94(497.115)(082)

МИ и други кроз визуру Косова и Метохије :
тематски зборник научних радова. Књ. 3, Историја
и етнологија / [уредили и приредили Далибор
Велојић, Јован Симијановић]. - Приштина [тј.]
Лепосавић : Институт за српску културу, 2024
(Пирот : Pi-press). - 315 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 150. - Стр. 9-10: Предговор / Уредници.
- Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-82736-05-9

а) Етнологија -- Косово и Метохија -- Зборници

б) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 149740553